

ಸಹಾಯದಿಂದ ಯಾವುದೇ ನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಮೂಲವಸ್ತುಗಳು ಮತ್ತು ಅವು ತಟಸ್ಥ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿವೆಯೇ ಅಥವಾ ಆಯಾನೀಕೃತ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿವೆಯೇ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ತಮ್ಮ 27ನೇ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಾಹಾ ಖಭೌತ ವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ ಈ ಅಭೂತಪೂರ್ವ ಕೊಡುಗೆಯು ಅವರನ್ನು ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಭೌತವಿಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿತು. ಸಾಹಾ ಅವರ 'ಧಿಯರಿ ಆಫ್ ಥರ್ಮಲ್ ಆಯಾನೈಜೇಷನ್' ಖಭೌತ ವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಾದ 12 ಅತ್ಯಂತ ಮೂಲಭೂತ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಎಂಬಂತೆ ಭಾವಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಬುದ್ಧಿಯ ವಿಜ್ಞಾನಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು 1893ರ ಅಕ್ಟೋಬರ್ 6ರಂದು - ಧಾಕಾದ ಬಳಿಯಿರುವ ಶೌರತೋಲಿ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ. ಕಡುಬಡತನ, ನಿಮ್ಮ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಜನನ. ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೂ ಕಷ್ಟ. ಹೋದಲ್ಲಿಯೂ ಕುಗ್ಗಿಸಿ ಬಿಡುವಂಥ ಅವಹೇಳನ, ತಾರತಮ್ಯ. ಹುಡುಗನ ಜಾಣತನವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿದ ಶಿಕ್ಷಕರೊಬ್ಬರು ಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಣದ ವೆಚ್ಚವನ್ನು ಭರಿಸಿದರು.

ಸವಾಲಿನ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಅರಳಿದ ಪ್ರತಿಭೆ

ಅದು, (1905) ಕೋಮಿನ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಬಂಗಾಳವನ್ನು ವಿಭಜಿಸುವ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಕುತಂತ್ರದ ಮಿರುದ್ದ 'ವಂಗ ಭಂಗ' ಆಂದೋಲನ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಸಂದರ್ಭ. ಸಾಹಾ ಬಂಗಾಳದ ಗವರ್ನರ್‌ನ ಭೇಟಿಯ ಮಿರುದ್ದ ಪ್ರತಿಭಟನೆಯನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಿದರು ಎನ್ನುವ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಅವರನ್ನು ಧಾಕಾ ಕಾಲೇಜಿಯೇಟ್ ಸ್ಕೂಲ್‌ನಿಂದ ಹೊರಹಾಕಲಾಯಿತು. ಇದೇ ಆಪಾದನೆಯಿಂದಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಅವರು ಯಾವುದೇ ಉತ್ತಮ ನೌಕರಿ ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಯಿತು. ಆದರೂ ಅವರು 1923ರಿಂದ 1938ರವರೆಗೆ ಅಲಹಾಬಾದ್ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದರು. ನಂತರ ತಮ್ಮ ಕೊನೆಯ ದಿನಗಳವರೆಗೂ ಕೊಲ್ಕತ್ತಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಫ್ಯಾಕಲ್ಟಿ ಆಫ್ ಸೈನ್ಸ್‌ನ ಡೀನ್ ಆಗಿದ್ದರು.

ಸಾಹಾ ಅವರ ರಾಜಕೀಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಆಗಿನ ಗೃಹ ಇಲಾಖೆಯ ನಿಗಾದಲ್ಲಿ ದ್ದವು. ಮುಂದೆ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ರಾಯಲ್ ಸೊಸೈಟಿಯ ಫೆಲೋ ಮನ್ನಣೆಗಾಗಿ ಅವರ ಹೆಸರು ಸೂಚಿತವಾದಾಗಲೂ ತೊಂದರೆಯಾಯಿತು. ಆದರೂ ಕೆಲವು ಷರತ್ತುಗಳನ್ನು ಅವರಿಗೆ 1927ರಲ್ಲಿ ಫೆಲೋ ಸ್ಥಾನ ಸಿಕ್ಕಿತು. 1937ರಲ್ಲಿ ನಡೆದ 'ಇಂಡಿಯನ್ ಸೈನ್ಸ್ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್'ನ 21ನೇ ಸತ್ತದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು.

ದಂತಗೋಪುರ ಒಲ್ಲದ ವಿಜ್ಞಾನಿ

ಖಭೌತ ವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟೊಂದು ಆಳವಾಗಿ ಹೊಕ್ಕಿದ್ದರೂ ಮೇಘನಾದ್ ಸಾಹಾ, ಅವರ ಸಹೋದ್ಯೋಗಿ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳ ತರಹ ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಮುಳುಗಿ ಹೋದವರಲ್ಲ. ಕಾಲೇಜು ದಿನಗಳ ಸಂವೇದನೆಯ ಫಲವಾಗಿ ಅವರು ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅವರು ಒಂದು ಕಡೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - 'ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ದಂತಗೋಪುರಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿರುತ್ತಾರೆ. ವಾಸ್ತವದ ಬಗ್ಗೆ ತಲೆ ಕೆಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಹದಿಹರೆಯದ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ನನ್ನ ರಾಜಕೀಯ ಚಳವಳಿಗಳ ಹೊರತಾಗಿಯೂ ನಾನೂ 1930ರವರೆಗೆ ದಂತಗೋಪುರದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದೆ. ಆದರೆ ಇವತ್ತಿನ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಕಾನೂನು ಮತ್ತು ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಹಾಗೆಯೇ ವಿಜ್ಞಾನ-ತಂತ್ರಜ್ಞಾನವೂ ಅಷ್ಟೇ ಮುಖ್ಯ. ನನ್ನದೇ ಆದ ವಿನೀತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಾನು ದೇಶಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿ ಆಗಬಯಸುತ್ತೇನೆ'

ಸಾಹಾ ದೇಶಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರ ದೇಶಭಕ್ತಿ ವೈಚಾರಿಕತೆಯಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ಅಪ್ಪಟ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಮನೋವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳ ನಾಸ್ತಿಕರಾಗಿದ್ದರು. ವಿಜ್ಞಾನಿ ಮತ್ತು ವಿಜ್ಞಾನದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯ ಕುರಿತು ಜಾಗೃತಿ ಮೂಡಿಸಿದ ಮೊದಲಿಗರಲ್ಲಿ ಅವರು ಕೂಡ ಒಬ್ಬರು.

ಮೇಘನಾದ್ ಸಾಹಾ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ನಂತರವೂ ಖಭೌತ ವಿಜ್ಞಾನದ ಉನ್ನತ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದರಲ್ಲಿ, ವಿಜ್ಞಾನದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ವಲಯದಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದರು. ಅಲಹಾಬಾದ್‌ನಲ್ಲಿ ಭೌತವಿಜ್ಞಾನದ ಸಮೂಹವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದರು. ಯುಪಿ ಸೈನ್ಸ್ ಅಕಾಡೆಮಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು, ಇದನ್ನು ಮುಂದೆ

'ನ್ಯಾಷನಲ್ ಅಕ್ಯಾಡಮಿ ಆಫ್ ಸೈನ್ಸ್' ಎಂದು ಮರುನಾಮಕರಣ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಅವರು ಅಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ 'ಸೈನ್ಸ್ ಅಂಡ್ ಕಲ್ಚರ್' ಪತ್ರಿಕೆ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಇದು ವಿಜ್ಞಾನ, ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಕುರಿತು ಸಂವಾದವನ್ನು ನಡೆಸುವ ಉತ್ತಮ ವೇದಿಕೆಯಾಯಿತು. ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ಅವರು ನದಿ ಕಣಿವೆ ಕಾರ್ಯಯೋಜನೆಗಳು, ಶಕ್ತಿಯ ಮೂಲಗಳು, ದೇಶದಲ್ಲಿನ ಭೌಗೋಳಿಕ ಸಂಶೋಧನೆ, ಪರಮಾಣು ಶಕ್ತಿ, ತೈಲ ಮತ್ತು ಅಗೋಚರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿ, ಶಾಂತಿಯ ಪರ ಮತ್ತು ಯುದ್ಧದ ವಿರುದ್ಧ, ಪರಮಾಣು ಅಸ್ತ್ರಗಳ ವಿರುದ್ಧ, ಉನ್ನತ ಶಿಕ್ಷಣದ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ಅಗತ್ಯ, ವಿಜ್ಞಾನ ನೀತಿ ಮತ್ತು ಯೋಜನೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಕುರಿತು ವಿದ್ವತ್ಪೂರ್ಣ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಬರೆದರು.

ಸಮಗ್ರ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಚಿಂತನೆ

ಉತ್ತರ ಬಂಗಾಳದಲ್ಲಿ 1922ರಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಿದ ಅತ್ಯಂತ ವಿನಾಶಕಾರಿ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಅವರು ಮತ್ತು ಸುಭಾಶ್ ಚಂದ್ರ ಬೋಸರು, ಡಾ. ಪಿ.ಸಿ. ರಾಯ್ ಅವರು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಪರಿಹಾರ ತಂಡಗಳ ನಾಯಕತ್ವ ವಹಿಸಿದ್ದರು. ಅವರ ಪ್ರಯತ್ನದ ಫಲವಾಗಿ 'ದಾಮೋದರ್ ವ್ಯಾಲಿ ಕಾರ್ಪೊರೇಷನ್' ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಯಿತು. ಇದು ಸಾಹಾ ಅವರ ಸಂಘಟನಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಕುರುಹು. ಮುಂದೆಯೂ ಅವರು ಪ್ರವಾಹ ನಿಯಂತ್ರಣದ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಏಕೀಕೃತ ವಿಧಾನವನ್ನು ಮತ್ತು ನದಿ ಕಣಿವೆ ಕಾರ್ಯಯೋಜನೆಗಳ ಸಮಗ್ರ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. 1946ರಲ್ಲಿ, 'ವರ್ಲ್ಡ್ ಫೆಡರೇಷನ್ ಆಫ್ ಸೈಂಟಿಫಿಕ್ ವರ್ಕ್ಸ್ - ಭಾರತ'ವನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸಿದರು. 'ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ರಾಜಕೀಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಮುಗ್ಧ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಂತೆ ನೋಡುತ್ತಾ ಕೂರಬಾರದು, ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ತರುವುದರಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸಬೇಕು' ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು.

ಸುಭಾಶ್‌ಚಂದ್ರ ಬೋಸ್ 1938-39ರಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದಾಗ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಷನಲ್ ಪ್ಲಾನಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗಿತ್ತು. ನೆಹರು ಇದರ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು, ಸರ್ ಎಂ. ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಯ್ಯನವರು ಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದರು. ಸಾಹಾ ಗಾಂಧಿಯವರ ಎತ್ತಿನ ಗಾಡಿ ಮತ್ತು ಚರಕದ ಪಂಥವನ್ನು ಟೀಕಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ನಂತರವೂ ನೆಹರೂ ಸರ್ಕಾರ ಕೈಗಾರಿಕೀಕರಣದ ಕುರಿತು ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಅರೆಮನಸ್ಸಿನ ಧೋರಣೆಯನ್ನು ಅವರು ಟೀಕಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ರಾಜಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಭಾಷು

ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ವಲಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಕ್ರಿಯ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಮೂಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಮೇಘನಾದ್ ಸಾಹಾ, 1952ರಲ್ಲಿ ಕೊಲ್ಕತ್ತಾ ನೈರುತ್ಯ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಪಕ್ಷೇತರ ಅಭ್ಯರ್ಥಿಯಾಗಿ ಚುನಾವಣೆಗೆ ನಿಂತು, ಎಡ ಪಕ್ಷಗಳ ಬೆಂಬಲದಿಂದ ಸಂಸತ್ ಸದಸ್ಯರಾಗಿ ಆಯ್ಕೆಯಾಗಿದ್ದರು. ಸಂಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವೇ ಸಂವಾದಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರೂ ಅವರ ಮಾತುಗಳ ಹಿಂದೆ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ನಿಖರತೆ, ಅಂಕಿಅಂಶಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ತಾರ್ಕಿಕವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಾತಿನ ಶೈಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದವು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅವರು ಒಬ್ಬ ವಿಜ್ಞಾನಿ, ಸಮಾಜಕಾರ್ಯಕರ್ತನ ಹುಮ್ಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಂಸತ್ತಿನ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವನ್ನೂ ಮರೆತು ವಾದಿಸಿ, ಸಭಾಧ್ಯಕ್ಷರಿಂದ ಸೂಚನೆಯನ್ನೂ ಪಡೆದಿದ್ದರು.

ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಜಗದ್ವಿಖ್ಯಾತ ಖಭೌತ ವಿಜ್ಞಾನಿ, ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಖರ ಸಮಾಜ ವಿಜ್ಞಾನಿ, ಮನೋಭಾವದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರವಾದಿ, ದೇಶಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಸಮಾಜ ಸೇವಕರಾಗಿದ್ದ ಅಪರೂಪದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಮೇಘನಾದ್ ಸಾಹಾ ಅವರದು. 1956ರ ಫೆ. 16ರಂದು ಅವರು ನಿಧನರಾದರು. ಅಂದು ನವದೆಹಲಿಯಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ ಭವನದಲ್ಲಿದ್ದ ಯೋಜನಾ ಆಯೋಗದ ಕಚೇರಿಗೆ ಹೊರಟಿದ್ದರು. ಮಾರ್ಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತೀವ್ರ ಹೃದಾಯಾಘಾತದಿಂದ ನಿಧನರಾದರು. ಅವರ ನಿಧನಾನಂತರ 'ಕೊಲ್ಕತ್ತಾ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ಆಫ್ ನ್ಯೂಕ್ಲಿಯರ್ ಫಿಸಿಕ್ಸ್' ಸಂಸ್ಥೆಗೆ ಅವರ ಹೆಸರನ್ನು ಇಡಲಾಗಿದೆ.

(ಲೇಖಕರು ನಿವೃತ್ತ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು, ಇಂಡಿಯನ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ಆಫ್ ಆಸ್ಟ್ರೋ ಫಿಸಿಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಹಾಗೂ 'ಅಲ್ ಇಂಡಿಯಾ ಪೀವಲ್ಸ್ ಸೈನ್ಸ್ ನೆಟ್‌ವರ್ಕ್' ಅಧ್ಯಕ್ಷರು.)